

Толочко Лариса Іванівна

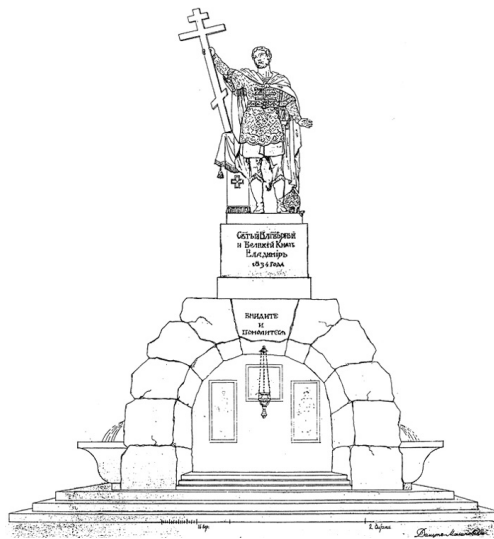
Старший науковий співробітник
Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

**КОНКУРС У САНКТ-ПЕТЕРБУРЗЬКІЙ АКАДЕМІЇ
ХУДОЖЕСТВ НА ПРОЕКТ ПАМ'ЯТНИКА
КНЯЗЮ ВОЛОДИМИРУ ДЛЯ м. КИЄВА (1842)**

Першим проектом пам'ятника князю Володимирі для міста Києва став проект скульптора Василя Демут-Малиновського (іл. 1). Князь Володимир зображений у повний зріст з гордо піднятою головою. У правій руці він тримає хрест, нахилений у протилежний бік від власної фігури князя. Ліва його рука опущена. Біля ніг Володимира – великокнязівська шапка. Хрест стоїть на прямокутній невисокій тумбі, покритій скатертиною з бахромою. Святий одягнений у сорочку з накидкою на плечі. П'єдестал, на якому встановлено постать князя, – у вигляді великої скелі. З обох її боків б'ють фонтанчики як натяк на Хрещення, здійснене

ним. На п'єдесталі розташована табличка з написом: “Святой Благоверный и Великий князь Владимир”. Проект підписаний В. Демут-Малиновським 9 жовтня 1843 р. [1]. Смерть В. Демут-Малиновського обірвала роботу над величним монументом для Києва, робота так і не була завершена.

У 1842 р. в Санкт-Петербурзі організували конкурс на кращий проект пам'ятника князю Володимирі. Князь

*Іл. 1. Пам'ятник князю Володимирі.
Проект Василя Демут-Малиновського*

В. Волконський повідомляє в спеціальному листі в Київ: “Государь Император Высочайше повелеть соизволил открыть в Академии Художеств конкуренцию на составление проекта”. Щоб учасники конкурсу могли почати роботу, потрібно було надіслати план обраної для спорудження монумента місцевості. З часом було ухвалено рішення звести монумент на “...высшей крутости Александровской горы, над самым тем местом, где совершалось Святое крещение Русского народа”. У конкурсі взяли участь 22 провідних скульптори. Найбільш цікавими були проекти М. Шурупова, М. Піменова, А. Маркова, А. Іванова, О. Тона.

Особливу увагу віце-президента Імператорської академії мистецтв Ф. Толстого привернув проект Олександра Тона. Слід зазначити, що з династії Тонів увійшли в історію мистецтв Росії три представники: Олександр, Костянтин і Андрій. У сім'ї Петербурзького золотих справ майстра Андрія Тона любили мистецтво. Троє його синів здобули освіту в Імператорській академії мистецтв у Санкт-Петербурзі по класу архітектури. Талановиті й працьовиті художники-архітектори, німці за походженням намагалися вирішити покладене на них складне завдання – створити суто російський стиль. Олександр став викладачем Академії мистецтв, Андрій – професором архітектури Харківського університету, середньому, Костянтину “суждено было стать ректором Академии художеств, законодателем новой архитектурной мысли”. Тонівські споруди і скульптури, правильні та гармонійні, все ж грішили холодністю, сухістю, їм не вистачало дійсно місцевого колориту. Авторам потрібно було, крім вродженого таланту, перейнятися російським духом, палкою любов'ю до вітчизняної старовини, глибоким знанням та відчуттям її краси [2].

Олександр Тон народився в 1790 р. у Санкт-Петербурзі у сім'ї обрусівшого німця, вчився в Академії мистецтв з 1803 по 1810 рр. Після закінчення Академії отримав атестат 1 ступеня і був направлений у майстерню Василя Петровича Стасова при Кабінеті імператриці. Перебував за кордоном як пенсіонер Імператора. У Парижі працював у літографічному закладі

Енгельмана. У 1830 р. отримав звання академіка, а у 1831 р. був направлений до Академії мистецтв професором архітектури 2 ступеня. В цьому ж році, після смерті архітектора Адама Менеласа, був призначений спостерігачем за будівництвом архітектурного комплексу Царське Село. У 1837 р. там відбувався капітальний ремонт Олександрійського палацу. У 1840-х рр. за його проектом за участі Себастьяна Черфоліо і Костянтина Макера перероблявся ряд інтер'єрів палацу для імператора Миколи I і його сім'ї. У Катерининському парку був проведений ремонт павільйону “Грот” (1831), а у Федорівському парку – павільйону “Арсенал” (1832).

На конкурс по пам'ятнику князю Володимиру для міста Києва Олександр Тон подав оригінальну роботу, яка відрізнялася тим, що основна увага автора була сконцентрована на вирішенні п'єдесталу. П'єдестал, за проектом О. Тона, було запроєктовано у вигляді восьмикутної каплиці візантійського стилю, на ній встановлено у повний зріст постать св. Володимира. По кутах п'єдесталу розміщувалися скульптурні зображення чотирьох фігур євангелістів. Скульптури, запроєктовані архітектором О. Тоном, були малоцікавими. Проте виконана митцем архітектурна частина була оригінальною і нетрадиційно вирішеною [3, л. 2].

На ім'я міністра імператорського двору графа П. Волконського надійшов лист: “Честь имею донести Вашей светлости... что по конкурсу... на составление проектов памятника Владимиру в Киеве представлено 22 проекта, из коих по благонравности отобрано большинством голосов три проекта: 1. Профессора А. Тона, 2. Профессора А. Маркова, 3. Ректора В. Демут-Малиновского”. Из трьох проектів, які здобули перші премії, “Государь Император одобрил сочинение профессора А. Тона с отменою по углам фигур. Но фигуру святого князя Владимира сочиненную В. Демут-Малиновским, Его высочество соизволил предложить”. З двох проектів, О. Тона і В. Демут-Малиновського, необхідно було зробити один. Як уже зазначалося, Миколі I сподобався пам'ятник скульптора В. Демут-Малиновського, а постамент – роботи О. Тона. Не-

зважаючи на той факт, що в стінах Академії мистецтв групою провідних фахівців намагалися узгодити два проекти, але в результаті отриманий новий проект видався нерепрезентабельним. Новостворений проект передали О. Тону, який почав працювати над новою моделлю пам'ятника. В листі, що супроводжував проект, детально пояснювали, які саме похибки допущено в проекті:

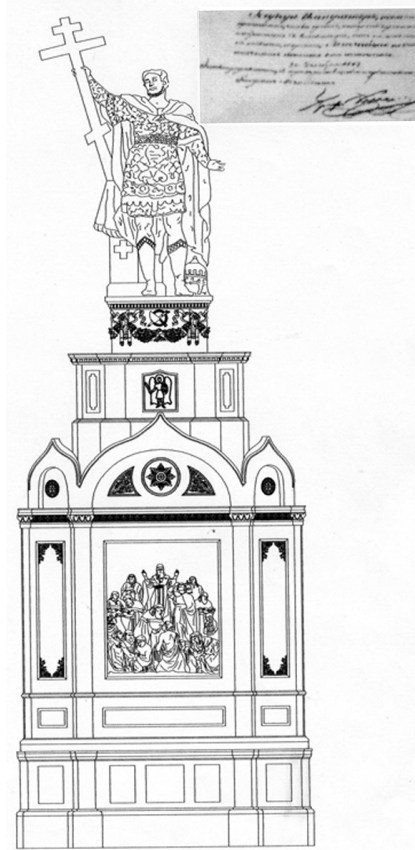
1. Всі профілі монумента погано написані, співвідношення пропорцій частин скульптури й архітектури не витримані.

2. Барельєф через малий розмір майже зникає в масштабі п'єдесталу.

3. Відношення між розмірами статуї та п'єдесталу і всього пам'ятника та місця, на якому його планується встановити, незадовільне.

Саме під час роботи над проектом майбутнього монумента архітектором О. Тоном вирішувалося питання, який хрест триматиме в руці св. Володимир. В. Демут-Малиновський на своєму проекті пропонує зробити хрест князя Володимира у піднятій руці, невеликим за розміром, що стоїть під кутом до п'єдесталу і спирається на невелику підставку у вигляді тумби [4]. На першому проекті О. Тона хрест князя Володимира – великий за розмірами, як у скульптурі св. Володимира для Казанського собору, однак “хрест стоит косвенно”. Імператор Микола I після огляду проекту О. Тона розпорядився, щоб хрест стояв не “косвенно, а прямо”. На наступному проекті О. Тона величний хрест стоїть поряд із князем. На обох проектах Тона хрест, який тримає князь, – восьмикінцевий, “истинно православный крест”. На проекті з останнього варіанту хрест князя має лише одну центральну поперечину, так званий латинський хрест (іл. 2, 3).

Наступним важливим завданням для образного сприйняття пам'ятника стає вирішення барельєфу. На проекті В. Демут-Малиновського св. Володимир стоїть на п'єдесталі у вигляді скелі. А два барельєфи, які були у кошторисі, відсутні. Архітектор так і не зміг завершити роботу. На проектах, підписаних О. Тоном, на центральній арці п'єдесталу розміщений барельєф

Лл. 2. Проект пам'ятника князю
Володимиру для Києва
Олександр Тона.
Хрест відклонений від фігури

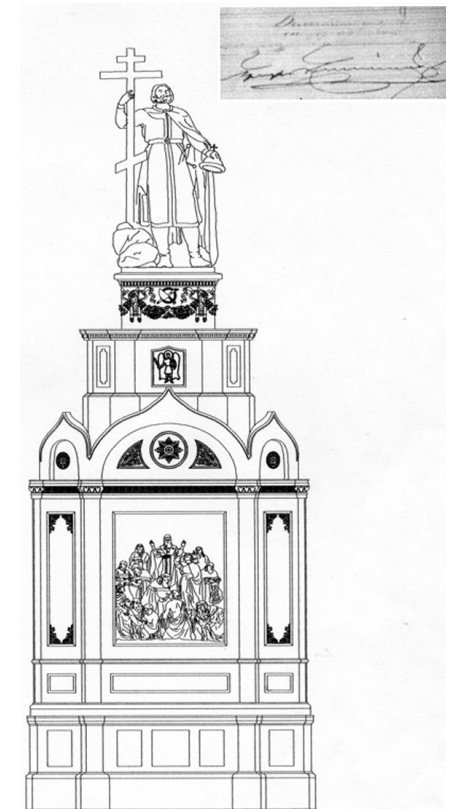
Лл. 3. Пам'ятник князю Володимиру.
Проект Олександр Тона.
Хрест стоїть вертикально

“Хрещення святого Володимира”. У центрі багатофігурної композиції річка, в якій зображений оголений по пояс князь Володимир, що приймає святе хрещення від представників духовенства. Однак проекту О. Тона не судилося стати останнім варіантом у вирішенні барельєфу на п'єдесталі. Проект п'єдесталу О. Тона – восьмигранна каплиця висотою 15 м, на яку спирається шестикутний об'єм, вище знаходиться циліндричної

форми постамент. Навкруги постаменту, на якому встановлена постать самого Володимира, зображені масонські символи: стрічки зі зміями, кельми, бичачі голови. Отже, вирішення п'єдесталу пам'ятника, встановленого на Володимирській гірці, безпосередньо належить О. Тону.

Таким чином, на 1847 р., згідно з проектом, пам'ятник св. рівноапостольному князю Володимирі мав такий вигляд: скульптура св. Володимира – роботи В. Демут-Малиновського, п'єдестал (каплиця, вирішена у формах візантійського стилю) – роботи О. Тона. Князь Володимир стоїть на повний зріст, у правій руці тримає поставлений вертикально хрест. Барельєф “Хрещення святого Володимира” – робота О. Тона. Представники Академії мистецтв після огляду проекту, авторство якого приписувалося лише О. Тону, висловили архітектору цілий ряд зауважень і проект не був схвалений.

18 лютого 1850 р. за вказівкою Миколи I, усі роботи по пам'ятнику були передані професору скульптури барону П. Клодту. В доповідній записці на ім'я Государя Імператорської академії мистецтв зазначалося, що всі деталі пам'ятника: скульптурні роботи (статуя з базою, барельєфи, прикраси в арках), відливка їх із бронзи (включно з міддю і цин-

Лл. 4. Проект пам'ятника князю
Володимирі для Києва.
Скульптор Петро Клодт

ком), облаштування чавунного п'єдесталу, а також доставка всього пам'ятника до Києва і встановлення його на відповідне місце передані професору скульптури барону П. Клодту за 64 тис. рублів сріблом.

В історії спорудження пам'ятника розпочався третій і останній період (іл. 4). 25 липня 1851 р. у Санкт-Петербург полетіла депеша з вимогою повідомити про стан робіт зі спорудження пам'ятника св. Володимиру. “Истребовать от барона Клодта, когда он намерен приступить к доставке всех частей памятника и постановке их на место”. 25 серпня 1851 р. Клодт приїхав до Києва, щоб оглянути Володимирську гірку. А 26 жовтня 1851 р. вологодський міщанин Василь Гладін розпочав копати фундаменти та зводити кам'яну кладку пам'ятника. 2 липня 1852 р. П. Клодт писав : “Имею честь уведомить Ваше превосходительство, что статуя из бронзы в Санкт-Петербурге совершенно уже готова, медные украшения, которые должны находится у верхней части пьедестала, уже приводятся к окончанию и будут вместе с фигурой доставлены в Киев будущей весной”.

10 жовтня 1853 р. у присутності численних киян відбулося урочисте відкриття пам'ятника.

Примітки

1. Толочко Л. І., Грибовська О. В. Пам'ятник святому князю Володимиру в Києві. – К. : Техніка, 2007.
2. Рибаків М. О. Маловідомі та невідомі сторінки історії Києва. – К. : Кий, 1997.
3. РГИА, ф. 218. оп. 4, д. 1200. Чертежи по постройке памятника князю Владимиру в Киеве.
4. Там же, д. 1199. О сооружении в Киеве памятника св. равноапостольному князю Владимиру по Высочайшему повелению. 25 мая 1845г. – 9 марта 1856 г.